

Rudolf Nilsen. Del 1: Hans oppvekst og tilknytning til Østkanten.

Vi forbinder dikteren og journalisten Rudolf Nilsen først og fremst med den store leiegården i Heimdalsgata 26, udødelighet gjennom ett av hans mest kjente og folkekjære dikt «Nr. 13». Men det var ikke den viktigste adressen i hans oppvekst. Det var Lakkegata 58 der hans morfar og mormor bodde i mange år under barnebarnet Rudolfs oppvekst. Dette er del 1 av 5 i en fortelling om Rudolf Nilsen.

Det klassiske bildet av den tankefulle Rudolf Nilsen. (Fra Store Norske Leksikon på nett).

Rudolf Nilsen startet imidlertid sitt liv et annet sted på Østkanten, nærmere bestemt i Orknøygata 6 på Vålerenga. Her ble gutten Rudolf William født den siste dagen i februar i 1901 i en liten leilighet på ett rom og kjøkken i 4. etasje. Siden Vålerenga kirke først stod ferdig året etter, ble han døpt i Kampen kirke 5. mai samme året.

Rudolf Nilsen ble født i 4. etasje ut mot bakgården i Orknøygata 6, vis á vis Vålerenga skole. Nr. 6 er den blå gården, dvs. gård nummer to fra høyre. I 4. etasje i Orknøygata 8, gården helt til høyre, ble hans tilkomne kone født snaut tre år senere. Som en ser er husrekka i den korte Orknøygata den samme som da Rudolf Nilsen bodde der. (Foto Erik Odgaard mai 2022.)

Foreldrene var Karl Oskar (f. 1878) og Karoline Nilsen (f. 1877) som hadde inngått ekteskap på prestekontoret i Kampen kirke i midten av november året før, dvs. litt over tre måneder før sønnen Rudolf kom til verden. Karoline hadde kommet i «uløkka» så derfor var det minst mulig blest rundt giftemålet. Begge var født i hvert sitt gamle trehus – han i industriområdet på Kværner, hun i Danmarksgate 25 på Vålerenga.

Moren Karoline var en mild og gudfryktig person og gikk jevnlig på møter i Frelsesarméens lokaler på Galgeberg der hun også skal ha truffet sin kommende ektemann. De var rake motsetninger. Han var nok ingen fast møtegjenger i «Arméen», men mer en levemann som kunne være en sjarmør når han var i det lune. Kanskje gikk han på møter i «Arméen» for å bli frelst fra det som var hans svøpe i livet – drikkfeldigheten.

Morfaren til Rudolf Nilsen, Nils Andersen, som selv var sterkt religiøs og en ivrig deltaker og hjelper på møtene i Frelsesarméen på Galgeberg, var sterk motstander av at hun skulle være sammen med Karl Oskar. Men da det viste seg at datteren var gravid, snudde han om og krevde at de giftet seg – at Karoline skulle føre fram et uekte barn var utelukket for hennes far. At den kommende svigersønn ikke lenger var en levemann, men var i fast arbeid som jernarbeider samtidig som han var en flink møbelsnekker, må også ha spilt inn.

I begynnelsen av ekteskapet oppførte faren til Rudolf seg bra og skjøttet sin jobb som modellsnekker på Nylands verksted. Men snart kalte igjen «Kong Alkohol» på ham. Han begynte å vanke på vannhullene langs Grønlandsleiret og var ofte full da han kom hjem. I begynnelsen av 1902 skal familien på tre ha flyttet til en annen leilighet på Vålerenga – Ingeborgs gate 4. Morfaren og mormoren bodde i samme huset så det var lett for moren å få pass til sønnen da hun måtte ta på seg syoppdrag for å få de økonomiske hjulene i familien til å gå rundt.

Vålerengata sett i retning Etterstad. Den kryssende gata er Ingeborgs gate. Hjørnehuset til venstre er Ingeborgs gate 4 der Rudolf Nilsen og moren bodde i 2. etasje fra 1902 - ca.1905 sammen Rudolfs morfar og mormor. (Foto. Thorkel Jens Thorkelsen ca. 1910. Oslo Museum. Byhistorisk samling.)

Det varte ikke lenge før Rudolfs far mistet jobben på Nylands verksted. Han tok ikke rev i seilene og fortsatte sitt utsvevende liv på Grønland og i Brugata. Det hjalp ikke at Rudolfs morfar tok svigersønnen fatt. Her måtte tas ytterligere grep. Moren og Rudolf flyttet inn i leiligheten til Rudolfs besteforeldre for å redusere boutgiftene. Rudolfs far var ikke med på lasset. I tillegg hadde han fått besøksforbud av svigerfaren. Men det var heller ikke nok for å skape ro og trygghet for mor og sønn. Kraftigere lut måtte til. Morfaren foreslo at Karl Oskar skulle dra til Amerika og få seg en jobb der. Han ville sågar påkoste en enveisbillett for svigersønnen. Etter en betenkningstid aksepterte Karl Oskar tilbudet og dro av sted i juni 1902. Både Rudolfs mor og hennes foreldre håpet nok på at han aldri skulle komme tilbake.

Morfaren, Nils Andersen, var født i Setskog i 1851 mens mormoren, Mina Andersen, var født i Aurskog i 1854. Han jobbet i mange år som snekker på Kværner Brug, men skiftet jobb mens Rudolf var i førskolealder rundt 1905. Da begynte han som arbeidsformann på Svenssons Tøndefabrikk i

Lakkegata 58. Mormoren Mina var den som passet Rudolf i ukedagene fram til han skulle begynne på skolen siden morfaren var på arbeid og moren var opptatt med sine syjobber.

Morfaren var svigersønnens strake motsetning, en pålitelig arbeidsmann og familiemann, stillfarende og edruelig i tillegg til sterkt religiøs som nevnt før. Selv om besteforeldrene hadde en større leilighet (i hvert fall da de bodde i Lakkegata 58) enn det som var vanlig i strøket, levde de enkelt, men manglet allikevel ingenting. Årene Rudolf bodde i leiligheten til morfaren og mormoren skulle i alt bli 12 år, fordelt på to bolker fra 1902-1906 og fra 1910 -1918. Det var de tryggeste og beste årene i hans oppvekst – i et mer beskyttet miljø enn mitt barndoms miljø som hans framtidige kone, Ella Quist Kristiansen (i ettertiden mest kjent som den kjente skuespilleren Ella Hval) uttrykker det i sine erindringer.

I diktet «Bestefar» som var med i Rudolf Nilsens første diktsamling, «På stengrunn» fra 1925, har han hyllet sin bestefar. Her satte sønnesønnen opp motsetningen mellom livet i skogen i Setskog som bestefaren lengtet etter mot den harde virkeligheten i tønnefabrikken (vers 3 og 4 av 5 totalt):

Jeg kjenner dig og vet hva du har lidt
I lange år blant larmende maskiner,
Hvor luften ikke toner blødt og blidt
av fuglesang, men sirkelsager hviner,
hvor all den sol, man har, står inn
på skrå som hvite striper gjennom støvet,
hvor selve solen ikke sprer sitt ødsle skinn
som tusen gylne blink i gresset og i løvet!

Jeg spør dig ikke til hvad gagn det var
Å bøie nakken ydmykt under åket ...
Nu er du gammel. Du er skjev og rar,
Ja liksom vindkrøkt under verkstedbråket.
Jeg ser dig stanse litt en gang iblandt
og rette ryggen, mens du ser i skyen:
Det regnet gjorde godt, ja det var sant! –
Nu har du glemt de lange, onde år i byen.

Da diktet ble skrevet hadde bestefaren flyttet tilbake til Setskog. Han skal ha blitt mektig rørt og stolt da han hørte sønnesønnens dikt.

Etter å ha bodd hos Rudolfs besteforeldre i fire år – først i Ingeborgs gate 4 og så på slutten i en leilighet i Trondheimsveien som lå nærmere morfarens nye arbeidsplass i Lakkegata 58 – dukket plutselig faren Karl Oskar opp igjen høsten 1906, like fattig som da han dro. Han ville ikke bo sammen med morfaren (som satte ham på plass hvis han skeiet ut) så kjernefamilien på tre bosatte seg nå i en liten leilighet i Sofienbergs gate 49 på Grünerløkka. De bodde ikke veldig lenge der før de først flyttet videre til Trondhjemsveien 53 og videre til Vardøgata 5 der de bodde fra august 1907 til mars 1908 da de flyttet til Heimdalsgata 26.

Selv om Rudolf og foreldrene flyttet til Heimdalsgata 26 før Rudolf skulle begynne i 1. klasse, ønsket han å gå på samme skole som de gamle kameratene fra Vardøgata. Derfor begynte han i 1. klasse på Sofienberg barneskole istedenfor å gå på Vahl barneskole som han soknet til. Her gikk Rudolf i fem år fram til 1913.

Sofienberg skole ca. 1910. Her gikk Rudolf Nilsen på barneskolen i fem år – fra 1908 til 1913. (Foto: Ukjent fotograf. Oslo Museum.)

Det var sikkert en nedtur for familien på tre å flytte inn på ett rom og kjøkken i den enorme leiegården i Heimdalsgata 26 med rundt 100 ettromsleiligheter med alle de sosiale utfordringer som der hadde tilhold – noe som er mesterlig skildret i Rudolf Nilsens dikt «Nr. 13». Inngangen var fra den mørke, trange bakgården. Kjøkkenet vendte ut mot bakgården mens «rommet» vendte ut mot Herslebs gate.

Bakgården til Heimdalsgata 26 der Rudolf Nilsen bodde sammen med sin far og mor fra 1908 og til 1910 da foreldrene ble skilt. Inngangen til leiligheten deres var fra bakgården (Foto. Henrik Ørsted februar 1967. Oslo Museum.)

Rudolf lengtet nok stadig tilbake til tiden han og moren bodde sammen med besteforeldrene. Farens alkoholproblemer var nemlig ikke over. Kanskje var det faren som har gitt «inspirasjon» til karakteren Kalsen i «Nr. 13», men det var nok bare misbruket av alkohol de hadde felles. Kalsen fra nr. 13 skilte seg på alle områder seg fra Rudolfs far. Kalsen var en tidligere sjømann som nå sjauet koks og kull, hadde en stor ungeflokk og en illsint og bestemt kone som gikk i rette med ham.

Karl Oskar skal som nevnt ha vært en meget dyktig møbelsnekker og var nok en mer fantasifull og følsom kunstnersjel enn Kalsen. Kanskje fant faren seg ikke til rette i det røffe arbeiderklasse miljøet - derfor var veien til trøsten i flasken kort. Men usikkerheten og uhyggen knyttet til om faren ville komme rett hjem med en urørt lønningspose på fredagen må også Rudolf og moren ha følt på:

«Og er det fredags kvelden, kommer Kalsen kanskje full.

Da har han mor't seg kongelig for hele ukens gull –

For han tjener gode penger på å sjaue koks og gull.»

Rudolfs framtidige ektemake Ella har gitt løsningen på hvem som stod modell for Kalsen. Det var en av de mange fargerike personlighetene i hennes oppvekstgate, Vogts gate på Torshov. Det var «Gamle Norge» som med sin kraftige tenor hver lønningsdag underholdt kvartalet med «Kan du glemme gamle Nooorge». Han skal ha overdøvet både trikkelarmen og ungebråket. «Ingen kunne sette sjøgangsben og svinge murerkalotten med større suffisance.»

Ekteskapet kunne ikke vare med farens alkoholproblemer. I 1910 ble det skilsmisse etter langvarig påtrykk fra morens foreldre. Karl Oskar giftet seg samme året på nytt og forsvant ganske snart helt ut av sønnens liv. Moren og sønnen flyttet nå inn i Lakkegata 58 til Rudolfs mormor og morfar. Her hadde morfaren i noen år alt fått leie en leilighet i 3. etasje i forhuset til nr. 58. Morfaren hadde vært nødt til å bistå sin datter økonomisk så lenge hun hadde vært gift selv om moren bidro så godt hun kunne med kjolesøm. Blant annet sydde hun sønnens klær i hele skoletiden.

I Lakkegata 58 kunne Rudolf stadig gå inn og ut i tønnefabrikken der morfaren var formann. Her kunne han snakke med de andre arbeiderne og ble dermed godt kjent med arbeidsforholdene og ikke minst med arbeidernes bekymringer, lengsler og vanskeligheter i hverdagen. Her ble kimen lagt for hans politiske engasjement og hans ekthet som arbeiderdikter.

I motsetning til Heimdalsgata 26, gråbeingårdene og de fleste andre gårdene i strøket lå Lakkegata 58 (i krysset med Heimdalsgata) i mer landlige omgivelser. Det var en stor hage som gikk helt ned til Akerselva der det lå mange båter. Eiendommen lå der hvor Akerselva (og dagens gang- og sykkelvei) gjør sin siste sving før den retter seg ut til den siste strekningen mot Bjørvika.

Det var en viktig tumleplass for Rudolf i oppveksten og noe han i ettertid hadde et kjært forhold til og har skildret i flere av sine dikt.

Foto tatt fra Slåmotgangen i Fjerdingen over mot Lakkegata 58 på andre siden av Akerselva. I Lakkegata 58 bodde Rudolf Nilsen og moren hos hans morfar og mormor i årene fra 1910 til 1918. På bildet ser vi snekkene som også lå her i Rudolf Nilsens oppvekst. Besteforeldrene skal ha bodd i Forhuset til nr. 58 i 3. etasje ifølge folketellingen for 1910 og Oslo adressebøker. Forhuset hadde inngang fra Lakkegata mens hovedgården i nr. 58 hadde fire etasjer og inngang fra Heimdalsgata. (Foto. Fritz Holland april 1936. Oslo Museum.)

Gjensynet med haven og minnene fra en svunnen tid har han skildret i diktet «Haven» fra samlingen «På stengrunn» som kom ut sju år etter at han, moren og besteforeldrene hadde flyttet fra nr. 58. Her er de to første versene av sju i alt som utgjør diktet «Haven».

Imorges var trærne blitt våte,
og mulden bar duft av regn.
Og mulden – det var som en gåte –
bar duft av min barndoms egn.
Min sjel fikk et pust fra den have
hvor jeg var en prins som gutt.
Der kunne jeg klatre og trave
fra daggry til dagens slutt!

Langs elven gikk bronsestakittet.
Der stod jeg når sol gikk ned
og drømte og lengtet og tittet
og hatet min haves fred.
På elven fløt slanke snekker
som skulle en tur på fjord.
Men barnet har lengsler som rekker
utover den vide fjord.

Disse lengslene navngir han i tredje vers som Spanien og Algir. Det skulle etter hvert bli flere reiser rundt i Europa, inkludert Sovjetunionen, i hans altfor korte voksenliv. I forbindelse med at han skulle ut på sin første utenlandsreise i 1922 sammen med sin gode venn Arne Paasche Aasen – en reise til området Harz i Tyskland inspirert av den tyske dikteren Heinrich Heines Harz-reise 98 år tidligere – skrev han diktet «Bjerkene ved Nybroen». Diktet starter med å hylle området ved Akerselva mellom Lakkegata 58 og Nybroen kvelden før han skal reise. Morgenens etter skal han «suse» over Nybroen i bil med kurs for Harz. Her er 1. og 4. (siste) vers i diktet:

Så er det den siste aften
jeg står ved de spinkle trær.
Jeg synes at hele min ungdom
er ett med de trærne her.

For bjerkene her ved broen

De var mig i unge år

en trøst og en støtte i troen

på alt som bar navn av vår!

I står her i vårlig skjelven

og ånder det sorte støv

fra gassverket tvers over elven,

så lyse i bark og løv!

På gjensyn min ungdoms bjerker,

på gjensyn, min svarte by!

Jeg suser i bil over broen

imorgen ved dagens gry!

Akerselva sett nordover mot Nybrua (med trikken) og «Bjerkene ved broen». Lakkegata 58 grenset ned til Akerselva på østre bredden (der fotografen står). Vestre bredden viser litt av bebyggelsen med gateadresse Øvre og Nedre Vaskegang i Fjerdingen. Lakkegata 58 var innenfor gjerdet til høyre. (Foto: Fritz Holland 28.04.1937. Oslo Museum).

Rudolf Nilsen og moren ble boende hos hans morfar og mormor i Lakkegata fram til 1918. Da ble morfaren pensjonist og sluttet på tønnefabrikken og kunne derfor ikke lenger beholde leiligheten. Rudolf, moren, morfaren og mormoren flyttet inn i huset til morens søster og mann, Marie og Fredrik Eeg i Hasleveien 40. Et par år senere flyttet morfaren og mormoren til en husmannsplass i Setskog

rett i nærheten av plassen morfaren opprinnelig kom fra. Moren flyttet fra sin søster og svoger i januar 1923 da hun giftet seg på nytt, denne gangen med gassverksarbeider Karl Martinsen, visstnok en solid og bra mann. Moren ønsket innstendig at sønnen skulle flytte med henne inn i hennes nye hjem. Han valgte å fortsette sin hybtilværelse fram til han giftet seg 2. februar 1924, noe vi kommer tilbake til i del 2.

Morens lykke ble ikke langvarig. Snaut et halvt år etter at hun giftet seg, døde hun av en nyresykdom i august 1923. Det var et stort tap for Rudolf som hele livet hadde vært nært knyttet til moren. Nå var han i praksis foreldreløs selv om faren fremdeles levde (han døde i 1940). Etter at Rudolf ble konfirmert hadde han i praksis ingen kontakt med faren. Han syntes at farens alkoholmisbruk var en stor skam. Da han en gang på skolen ble spurt av skolekameratene hva faren hans drev med, hadde han bare svart at han var død.

Villaen i Hasleveien der Rudolf Nilsens tante og onkel bodde. Her bodde han i lange perioder mellom 1918 og 1927, først sammen med sin mor og besteforeldre, deretter litt til og fra i sin ungers hybtilværelse og til slutt ca. to år sammen med sin kone. (Foto: Erik Odgaard, april 2022.)

Men tilbake til Rudolf skolegang. En av hans skolekamerater på Sofienberg folkeskole har etter Rudolfs død gitt denne beskrivelsen av hans skoleferdigheter: «På skolen var Rudolf den flinkeste i klassen, og det forundrer meg bare at Rudolf Nilsen ikke blev maler. I tegning var han nummer en, og læreren beundret alltid med interesse Rulles tegninger.» Rudolf trivdes best med lesing og skriving og var ikke så ivrig i regning.

Etter fem år på folkeskolen hoppet han i 1913 over på Christiania borger- og realskole (bare kalt Borgerskolen) som holdt til Osterhausgata 22. Her tilbrakte han to år før han flyttet over til

engasjement og hans videre liv og virke. Det skal vi komme tilbake til i del 2 som ser nærmere på hvordan hans bakgrunn har formet hans politiske, journalistiske og litterære liv.

Del 3 omhandler hans ekteskap, del 4 hans reiser med hovedvekt på de to reisene til Sovjetunionen og del 5 hans død og ettermæle.